Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі

Қарағанды техникалық университеті

Пәні: Сәулет заңнамасы және нормалау

6В07301 «Сәулет» білім беру бағдарламасына арналған

Дәріс. 2-тақырып: Қала құрылысы теориясы туралы түсінік.

Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін жүзеге асыру кезінде өмір сүру мен тіршілік әрекетіне қолайлы ортаны қамтамасыз ету

ӘГҒ кафедрасының з.ғ.м., аға оқытушы Абдрахманова А.А.

Қарағанды 2026

Дәріс сабағының жоспары:

1. Қала құрылысы теориясы туралы түсінік

2. Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін жүзеге асыру кезінде өмір сүру мен тіршілік әрекетіне қолайлы ортаны қамтамасыз ету

1-сұрақ. Қала құрылысы теориясы туралы түсінік

Қала құрылысы — елді мекендер мен қоныстану жүйелерін қалыптастыру жөніндегі кешенді әрі көпқырлы қызмет. Ол елді мекендерді салуға және қайта жаңғыртуға байланысты заңнамалық реттеуді, әлеуметтік және экономикалық жоспарлауды, сәулеттік және инженерлік жобалауды, ғылыми зерттеулерді, құрылыс өндірісін ұйымдастыруды қамтиды.

Қала құрылысы қызметі екі негізгі құрамдаспен айқындалады: аумақтық жоспарлау және қала құрылысын реттеу. Олар өзара ұйымдастырушылық және технологиялық жағынан байланысты әрі аумақтардың орнықты дамуын, адамның қолайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз етуге, шаруашылық және өзге де қызметтің қоршаған ортаға теріс әсерін шектеуге, қазіргі және болашақ ұрпақ мүддесі үшін табиғи ресурстарды қорғау мен ұтымды пайдалануды қамтамасыз етуге бағытталған.

Қала құрылысы қызметі елді мекендер мен қоныстану аудандарындағы қоғамдық тіршілік әрекетінің материалдық-кеңістіктік ортасын кешенді ұйымдастыруға бағытталған. Ол аумақты ұтымды жоспарлап ұйымдастыру, өндірістік кешендерді, тұрғын аудандарды және басқа да қала құрылысы объектілерін үйлестіре орналастыру арқылы халықтың еңбек етуіне, тұрмысына және демалуына, қоғамдық өндіріс үшін, қоршаған ортаны сақтауға және жақсартуға жағдай қалыптастырады.

Қала құрылыстық жобалау — жобалау қызметінің ерекше түрі. Оны инженерлік жобалаудың басқа салаларынан ерекшелендіретіні — утилитарлық-практикалық және көркемдік аспектілерінің табиғи үйлесуі.

Сонымен қатар қала құрылыстық жобалау ғимараттар мен құрылыстарды жобалаудан түбегейлі ерекшеленеді. Айырмашылықтар объектінің сипаты мен жобалау процесінің өзінен туындайды.

Қала құрылыстық жобалаудың объектілері — көлемі едәуір үлкен аумақтық жүйелер: қала және оның элементтері (тұрғын аудандар, өндірістік және қоғамдық кешендер), сондай-ақ бірнеше елді мекен мен оларға іргелес аумақтарды біріктіретін кең ауқымды өңірлік қоныстану жүйелері.

Жеке ғимараттар мен құрылыстарды қалыптастыруға бағытталған жобалаудан айырмашылығы, қала құрылыстық жобалау қаланың немесе қоныстану ауданының ортасын кешенді кеңістіктік ұйымдастыруға бағытталады. Қала құрылысы өз объектілерінің кеңістіктік-жоспарлау ұйымдастырылуын шешеді. Олардың ауқымы жобалаудың басым түрін — екі өлшемді аумақтық сызбалар мен жоспарларды — айқындайды. Сондықтан қала құрылыстық жобалауды көбіне елді мекендерді жоспарлау деп атайды.

Қала құрылыстық жобалаудың көлемдік жобалаудан тағы бір айырмашылығы — қала құрылысы объектілерінің функционалдық ұйымдастырылуы мен композициясының маңызды құрамдастары ретінде табиғи кешен элементтерін міндетті түрде қамтуы. Бұл қала немесе қоныстану ауданы дамыған кезде табиғи және техногендік құрамдастардың динамикалық тепе-теңдігіне ерекше көңіл бөлуді қажет етеді.

Қала құрылысы объектілерінің ауқымы мен сипаты осы саладағы көркем шығармашылықтың ерекшеліктерін анықтайды: жобалаудың функционалдық-практикалық және көркемдік жақтарының ажырамас байланысын; жобаның композициялық шешімі мен оны жүзеге асыру ауқымдарының айырмашылығын; нақты қала композициясы үздіксіз дамығанымен, жобалық ұсыныстардың «статикалығын» және басқаларды.

Жобалау-қала құрылысы қызметі теориялық негіздеудің көлемді бөлімдерін қамтиды. Сондықтан ол сипаты жағынан ғылыми-практикалық қызметке, атап айтқанда әлеуметтік-экономикалық география мен аумақтық экономикалық жоспарлау салаларына жақын.

Қала құрылысы қызметінің зерттеу бөлімдері қолданбалы сипатқа ие және жобалық шешімдер қабылдауға бағытталған. Зерттеулердің үш деңгейін бөліп көрсетуге болады.

Бірінші деңгей — жобалық шешімді таңдауды айқындайтын нақты жағдайларды зерделеуге бағытталған жобалау процесіндегі зерттеулер.

Екінші деңгей — қала құрылысы тұжырымдамаларын, нормаларын және шешімдердің стереотиптерін (тұжырымдамалық «үлгілерін») әзірлеудің негізі болатын кеңістікті қала құрылыстық ұйымдастырудың жалпы заңдылықтарын зерттеу.

Үшінші деңгей — ең абстрактілі деңгей. Ол әдіснамалық зерттеулермен байланысты және қала құрылысы білімдерін жүйелеуге, зерттеу модельдері мен әдістерін әзірлеуге бағытталған.

Жалпы алғанда, қала құрылысындағы теориялық білім жобалық шешімдер мен қоршаған ортаны нақты қалыптастырудың негізділігін арттыру, сондай-ақ елді мекендер мен қоныстану жүйелерінің дамуының жалпы заңдылықтарын анықтау міндеттерімен байланысты.

Қала құрылыстық зерттеу және жобалау объектілеріне қалалар мен кенттер, тұрғын және қоғамдық кешендер, өнеркәсіптік аудандар мен демалыс аймақтары жатады. Жеке елді мекендермен қатар қала құрылысы бірнеше елді мекен мен олардың арасындағы аумақтарды қамтитын кең аумақтық жүйелердің — аудандардың кеңістіктік ұйымдастырылуын шешеді.

Осы алуан түрлі объектілер кеңістіктік ұйымдастырудың ортақ белгілерімен сипатталады: элементтердің өзара үйлесімді орналасуымен және олардың арасында тұрақты аумақтық байланыстардың қалыптасуымен. Элементтердің функционалдық және аумақтық байланысы мен реттелгендігі қала құрылысы объектілеріне тұтастық, салыстырмалы дербестік пен орнықтылық береді. Бұл оларды қала құрылысы жүйелері ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Қала құрылысы жүйесі — әртүрлі аумақтық деңгейлердегі қоғамдық тіршілік ортасын табиғи құрамдастармен бірге қалыптастыратын, кеңістікте ұйымдастырылған және өзара байланысқан материалдық элементтердің жиынтығы: техникалық игерілген аумақтар, ғимараттар мен құрылыстар, жолдар және инженерлік құрылыстар.

Қала құрылысы жүйесі қоғам қажеттіліктеріне және оның әлеуметтік функцияларының дамуына қарай үздіксіз өзгеріп, дамиды. Бұл даму мақсатты қала құрылысы іс-шараларының нәтижесінде жүзеге асады; қала құрылысы жүйесінің табиғи құрамдастарының табиғи дамуы бұған жатпайды.

Сондықтан қала құрылыстық жобалаудың мазмұны мен мақсаты қалаға немесе өзге қала құрылысы жүйесіне қойылатын талаптардың бүкіл кешенін көрсететін әлеуметтік-функционалдық бағдарламамен анықталады. Жобаның сапасын кеңістіктік-жоспарлау шешімін қойылған әлеуметтік міндеттермен және оларды орындаудың техникалық-экономикалық жағдайларымен салыстыру арқылы ғана бағалауға болады.

Демек, қала құрылыстық жобалау мен зерттеу объектілері — масштабы және функционалдық мазмұны әртүрлі, дамып отыратын қала құрылысы жүйелері. Олардың кеңістіктік ұйымдастырылуы қоғамдық процестер өтетін ортаны құруға бағытталған.

2-сұрақ. Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін жүзеге асыру кезінде өмір сүру мен тіршілік әрекетіне қолайлы ортаны қамтамасыз ету

Елді мекендердің қолайлы ортасына азаматтардың құқықтары

Азаматтар сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі нәтижелерінің тұтынушылары ретінде мыналарға құқылы:

1) Елді мекен (қоныс) аумағында осы жердің жағдайына сәйкес келетін, сондай-ақ мүгедектігі бар адамдар мен халықтың басқа да жүріп-тұруы шектеулі топтары үшін қолжетімді өмір сүру және тіршілік әрекеті ортасына. Мұндай орта қоныстандыру мен өндіргіш күштерді орналастыру бөлігіндегі мемлекеттік қала құрылысы саясатына, аумақтарды аймақтарға бөлу жөніндегі қала құрылысы талаптарына, экологиялық және санитариялық-гигиеналық қауіпсіздік нормаларына, сондай-ақ осы жердің инфрақұрылыммен қамтамасыз етілу деңгейіне сәйкес болуы тиіс.

2) Демалысқа арналған, табиғи-климаттық жағдайы мен ландшафты неғұрлым қолайлы, тиісті емдік және санитариялық-гигиеналық жағдайлары бар рекреациялық аумақтарды бөлу (беру) арқылы демалуға құқылы.

Бұл аумақтарда бос уақытты өткізуге, оның ішінде білім беру-ағарту, мәдени-бұқаралық, спорттық-сауықтыру және ойын-сауық іс-шараларын өткізуге, сондай-ақ саяжай, бақша және көкөніс өсіруге арналған учаскелерді орналастыруға мүмкіндік болуы тиіс.

Халықтың демалуына арналған аумақты таңдаған кезде қорғалатын ландшафт объектілеріне және (немесе) тарихи-мәдени құндылықтарға жатқызылған объектілердің болуы да ескерілуі қажет.

Табиғи, техногендік және антропогендік әсерлерден қауіпсіздікті қамтамасыз ету

Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін жүзеге асыру халықтың, аумақтардың және елді мекендердің қауіпті (зиянды) табиғи, техногендік және антропогендік құбылыстар мен процестердің әсерінен қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі заңнамада белгіленген талаптарға негізделуі тиіс.

Бұл талаптарды орындау жөніндегі шаралар мемлекеттік нормативтермен реттелетін жобалау құжаттамасында көрсетілуі қажет.

Мемлекеттік нормативтер (мемлекеттік нормативтік құжаттар) табиғи немесе техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар салдарынан туындайтын қауіпті (зиянды) әсерлерден халықты, елді мекендерді және елді мекендер арасындағы аумақтарды қорғау шаралары туралы бөлімдерді қала құрылысы және сәулет-құрылыс құжаттамасына міндетті түрде енгізуді көздеуі тиіс.

Табиғи сипаттағы төтенше жағдайлардан, сондай-ақ болжанатын техногендік төтенше жағдайлардан қауіпті (зиянды) әсерге ұшырауы мүмкін елді мекендер мен аумақтар халық пен аумақтарды аталған әсерлерден қорғауға арналған кешенді жобалау құжаттамасымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Табиғи, техногендік және антропогендік сипаттағы әсерлерге ұшырайтын елді мекендерде болған қауіпті (зиянды) құбылыстар мен процестер мониторингінің нәтижелері мемлекеттік қала құрылысы кадастрының базалық деңгейінде көрсетіледі.

Экологиялық қауіпсіздік және қоршаған ортаны қорғау талаптары

Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексінде белгіленген объектілер жіктемесіне сәйкес қоршаған ортаға әсерін бағалауды ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс. Бұл қызмет табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шараларды көздеуі қажет.

Аталған іс-шаралар тиісті әсер түріне заңнамада белгіленген нормативтерге және (немесе) шекті жол берілетін деңгейге (жүктемеге) сәйкес қарастырылып, орындалады.

Қала құрылысы және сәулет-құрылыс құжаттамасының құрамына қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану жөніндегі жобалардың бөлімдері (бөліктері) енгізіледі.

Белгіленген тәртіппен бекітілген жобалау құжаттамасының табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі талаптарын (шарттарын, шектеулерін) орындау жобаларды іске асыратын сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметінің барлық субъектілері үшін міндетті.

Өнеркәсіп орталықтары немесе жекелеген өндірістік кешендері бар, экологиялық апат аймақтары деп жарияланған аумақтар халық пен қоршаған ортаны қорғаудың кешенді жобалау құжаттамасымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Аумақтардың қала құрылыстық дамуының кешенді схемалары мен аумақтық дамудың өңіраралық схемаларында қоршаған ортаны қорғау және табиғатты пайдалану, сондай-ақ экологиялық апат және төтенше жағдай аймақтарын қалпына келтіру жөніндегі шаралар көзделуі тиіс.

Елді мекендердің бас жоспарлары, егжей-тегжейлі жоспарлау жобалары және басқа да қала құрылысы құжаттамасы жоспарланатын аумақтағы су қорғау аймақтары мен белдеулер, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы мәліметтерді қамтуы тиіс. Сондай-ақ жобалардың Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен тиісті уәкілетті органдармен келісілгені көрсетілуі қажет.

Жоспарланатын аумақ үшін қолданыстағы су қорғау аймақтары мен белдеулерінің жобалары болмаған жағдайда, қала құрылысы жобаларын әзірлеу тапсырмасында жетіспейтін су қорғау құжаттамасының орнына арнайы бөлімнің міндетті түрде жасалуы көзделуі тиіс.

Аумақтың және (немесе) объектінің шекті жол берілетін шоғырланудан асатын зиянды химиялық немесе биологиялық заттармен, сондай-ақ шекті жол берілетін деңгейден асатын радиоактивті заттармен ластануы нәтижесінде адамдардың өмірі мен денсаулығына бұрын пайда болған немесе күтілетін (болжанатын) қауіп болса, қала құрылысы құжаттамасында арнайы жобалық бөлімдер (бөліктер) болуы тиіс.

Бұл бөлімдер осындай ластану көздерін жою (алып қою), ластанған аумақтарды (объектілерді) консервациялау және оларды қалпына келтіруге арналған кешенді шараларды жүргізу жөніндегі іс-шараларды қамтуы қажет.

Сонымен бірге Қазақстан Республикасы Үкіметінің аумақты немесе объектіні (объектілерді) пайдаланудың ерекше режимін, оның ішінде азаматтардың (халықтың) қолайсыз аймақта уақытша болу тәртібін енгізу мүмкіндігі көзделуі тиіс.

Жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету талаптары

Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін жүзеге асыру Қазақстан Республикасының заңнамасында аумақтық көліктік жоспарлау және жол жүрісін ұйымдастыру бойынша белгіленген талаптардың орындалуын қамтамасыз етуге негізделуі тиіс.

Осы талаптарды орындау жөніндегі іс-шаралар аумақтық көліктік жоспарлау және жол жүрісін ұйымдастыру бойынша жобалау құжаттамасында көрсетілуі керек.

Қала құрылысы және сәулет-құрылыс құжаттамасының құрамына аумақтық көліктік жоспарлау және жол жүрісін ұйымдастыру жобаларының бөлімдері (бөліктері) енгізіледі.

Белгіленген тәртіппен бекітілген осындай жобалау құжаттамасының талаптарын (шарттарын, шектеулерін) орындау жобаларды іске асыратын сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметінің барлық субъектілері үшін міндетті.

Елді мекендер мен аумақтар аумақтық көліктік жоспарлау және жол жүрісін ұйымдастыру бойынша кешенді жобалау құжаттамасымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Елді мекендерде жол-көлік оқиғалары мен жолдардың және көшелердің өткізу қабілетіне жүргізілген мониторинг нәтижелері мемлекеттік қала құрылысы кадастрының базалық деңгейінде көрсетіледі.

Аумақтық көліктік жоспарлау және жол жүрісін ұйымдастыру жобаларының бөлімдері (бөліктері) мынадай құжат түрлерін қамтиды:

1) Кешенді схемалар мен бас жоспарлардың көлік бөлімдерін әзірлеуге арналған негіздемелік материалдар (жол жүрісін ұйымдастыру бойынша тұжырымдамалық ұсыныстар, кешенді көлік схемалары, зерттеулер және болжамдар). Олар көлік жүйелерінің жұмысын, жол-көлік оқиғаларының ошақтары мен себептерін зерттейді, бұрын әзірленген жобалық шешімдердің болжамды апаттылық деңгейін бағалайды; көлік жүктемесін қайта бөлу, көше-жол желісін қайта жіктеу, жаңа учаскелер салу және жол жүрісін шектеу арқылы оқиғаларды азайту жөнінде ұсыныстар әзірлейді.

2) Кешенді көлік схемасы — көліктік жұмыстың көлемін жеке және қоғамдық көлік арасында бөледі, көше-жол желілерін, қоғамдық көлік желілерін және көшеден тыс жүрдек қозғалыс желілерін дамыту бойынша кешенді шешімдер ұсынады.

3) Көше-жол желісінің бас схемасы — аумақтық жоспарлау құжаттарына (аумақтық жоспарлау схемаларына және бас жоспарларға) сәйкес тиімді әрі қауіпсіз көше-жол желісін дамыту міндеттерін жүзеге асырудың қаржы-экономикалық аспектілерін айқындайды.

4) Көше-жол желісін ұйымдастыру жобасы — магистральдық көше-жол желісінің белгіленген құрылымын іске асырады; көшелердің, жолдардың және тораптық элементтердің орналасуын, көлденең және бойлық профильдерін, тораптардағы жол жүрісі схемаларын жол қозғалысы қауіпсіздігі талаптарын сақтай отырып айқындайды. Көшелер мен жолдарды орналастыруға қажетті аумақтарды белгілейді.

5) Жолдарды жоспарлау жобасы — жол жүрісі қауіпсіздігі талаптарын ескере отырып, бөлінген жерлер (қызыл сызықтар) мен резервтелген аумақтар шегіндегі көшелер мен жолдардың негізгі элементтерінің орналасуын айқындайды.

6) Жол жүрісін ұйымдастырудың кешенді схемасы — қабылданған көше-жол желісін ұйымдастыру жобасы және көшелерді жоспарлау жобалары шеңберінде қоғамдық көлік қозғалысымен өзара байланыста жол жүрісін ұйымдастыру жүйесін айқындайды.

Аумақтық көліктік жоспарлау және жол жүрісін ұйымдастыру үш кезеңде жүзеге асырылады:

Бірінші кезеңде қазіргі көлік жағдайы зерттеледі, ұзақ мерзімді перспективада оның өзгеруі болжанады, аумақтың көлік қаңқасын дамыту мүмкіндіктері бағаланады және бірінші кезекті бөлігін бөліп көрсете отырып, жол жүрісін ұзақ мерзімді ұйымдастыру жөнінде тұжырымдамалық ұсыныстар қалыптастырылады. Халқы жүз мыңнан асатын қалаларға, сондай-ақ көлік жағдайы күрделі өзге қалаларға кешенді көлік схемалары әзірленеді.

Екінші кезеңде зерттеулер нәтижелері, тұжырымдамалық ұсыныстар мен кешенді көлік схемалары негіздемелік материалдар түрінде рәсімделеді және Қазақстан Республикасының және жекелеген өңірлердің (облыстардың немесе олардың бөліктерінің) аумақтық жоспарлау схемаларын, елді мекендердің бас жоспарларын әзірлеу шеңберінде қаралады. Нәтижесінде аумақтық жоспарлау схемалары мен бас жоспарлардың басқа материалдарымен байланысқан жол жүрісін ұйымдастырудың бас схемалары жасалады.

Үшінші кезеңде жол жүрісін ұйымдастырудың бас схемалары негізінде жол жүрісін ұйымдастырудың кешенді схемалары әзірленеді.

Көше-жол желісін ұйымдастыру жобасы бас жоспарды (аумақтық жоспарлау құжатын), жолдарды жоспарлау жобасын және жол жүрісін ұйымдастырудың кешенді схемасын байланыстыратын буын болып табылады.

Жолдарды жоспарлау жобасы жекелеген тораптарда жол жүрісін ұйымдастыру жобасын әзірлеуге негіз болады.

Қазақстан Республикасы аумағындағы жолдарды жобалау кезінде мынадай міндетті талаптар орындалуы тиіс:

• Жол қозғалысының қарқындылығы болашақта артуын ескере отырып, жолдардың қажетті өткізу қабілетін қамтамасыз ету.

• Жолдарды зияткерлік көлік жүйелерімен жабдықтау.

• Қоғамдық көліктің кедергісіз әрі қауіпсіз жүруін, соның ішінде жеке қозғалыс жолақтарын бөлу арқылы қамтамасыз ету.

• Велосипедтердің кедергісіз әрі қауіпсіз қозғалысын, соның ішінде жеке велосипед жолақтарын немесе велосипед жолдарын бөлу арқылы қамтамасыз ету.

• Жолдарды трассалық медициналық-құтқару пункттерімен жабдықтау.

• Жаяу жүргіншілер өткелдерін қамтамасыз ету.

Тарихи-мәдени мұра объектілері мен ландшафтарды сақтау талаптары

Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін жүзеге асыру заңнамада белгіленген тәртіппен тарих пен мәдениет ескерткіштері және қорғалатын ландшафт объектілері деп танылған аумақтар мен объектілердің сақталуын қамтамасыз ету шарттарына негізделуі тиіс.

Тарих пен мәдениет ескерткіштері, қорғалатын табиғи объектілері бар аумақтарда ерекше реттеу шекаралары белгіленеді. Сол шекаралардың ішінде сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметіне тыйым салынады немесе шектеу қойылады.

Аталған аймақтардың шекаралары шегінде жерлерді пайдалану тәртібі Қазақстан Республикасының заңнамасымен реттеледі.

Елді мекендерді инфрақұрылым объектілерімен қамтамасыз ету және олардың қолжетімділігіне жағдай жасау

Елді мекенді немесе оның бір бөлігін жоспарлау мен салуға арналған қала құрылысы құжаттамасы (қала құрылысы жобалары) әлеуметтік, өндірістік, рекреациялық, инженерлік және көліктік инфрақұрылым объектілерінің құрамы мен құрылымын айқындауы және мыналарды көздеуі тиіс:

1) Елді мекеннің түрін (рөлін) ескере отырып, аумақты абаттандыруды, көгалдандыруды, инженерлік дайындауды және қажетті сервитуттарды.

2) Аумақты кешенді салуды.

3) Халықтың әртүрлі әлеуметтік, демографиялық және кәсіби топтарының мүдделерін ескеруді.

4) Нормативтік талаптарды (шектеулер мен шарттарды) сақтауды.

5) Қызмет көрсету саласында бәсекелестік ортаны дамытуды.

Елді мекендер елді мекеннің түріне және жергілікті жағдайға сәйкес халықтың барлық санаттарының (оның ішінде мүгедектігі бар адамдар мен басқа да жүріп-тұруы шектеулі топтардың) жұмыс орындарына, қоғамдық пайдаланылатын орындарға, әлеуметтік, рекреациялық, инженерлік және көліктік инфрақұрылым объектілеріне (құрылыстарға, коммуникацияларға) жетуі үшін оңтайлы жағдайлармен және қолжетімділік құралдарымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Елді мекендердің қала құрылысы құжаттамасында мүгедектігі бар адамдар мен халықтың басқа да жүріп-тұруы шектеулі топтарының әлеуметтік және рекреациялық инфрақұрылым объектілеріне қатысты қажеттіліктерін қамтамасыз етуге жағдай жасау жөніндегі бөлімдер болуы тиіс.

Халыққа қызмет көрсету объектілерінің мақсатын өзгерту нәтижесінде мемлекеттік нормативтерде белгіленген қызмет көрсету деңгейін төмендетуге жол берілмейді.

Қала құрылысы құжаттамасын әзірлеу, елді мекендерді жобалау және салу кезінде елді мекеннің жоспарлау құрылымымен өзара байланысқан, оның барлық функционалдық аймақтарымен (қала маңындағы аймақтарды қоса) және сыртқы көлік объектілерімен қатынасты қамтамасыз ететін бірыңғай көлік коммуникациялары мен көше-жол желісі жүйесі көзделуі тиіс.

Адамдардың болуымен байланысты шаруашылық және (немесе) өзге қызметті кейін жүзеге асыру мақсатында елді мекендер арасындағы аумақтарды игеру (абаттандыру, салу) құжаттамасында инфрақұрылым объектілерін салуды қоса алғанда, осы аумақта орнықты әрі қолжетімді тіршілікті қамтамасыз ету жүйесі көзделуі тиіс.

Магистральдық коммуникациялар мен инженерлік инфрақұрылымның бас құрылыстарына арналған жобалау құжаттамасын әзірлеу, оларды салу, пайдалану және пайдаланудан кейінгі кәдеге жарату кезінде, сондай-ақ аумақтарды инженерлік дайындау барысында іргелес аумақтардың мүдделерін ескеретін әрі қауіпті (зиянды) құбылыстар мен процестердің аумаққа және халыққа әсер етуіне жол бермейтін шешімдер қабылдануы тиіс.

Республикалық, өңіраралық және өңірлік инженерлік әрі көліктік жүйелердің бекітілген схемалары жобалау (жобалау-сметалық) құжаттамасын және елді мекендердің тіршілікті қамтамасыз ету мен абаттандыру жүйесін дамытуға бағытталған қызметті әзірлеудің негізі болып табылады.

Жер учаскелерін пайдалану кезіндегі қала құрылысы талаптарын сақтау

Меншік иелері немесе жер пайдаланушылар жер учаскелерін құрылыс салу үшін (оның ішінде коммуникациялар жүргізу, аумақты инженерлік дайындау, абаттандыру, көгалдандыру және учаскені жайластырудың басқа түрлері) тек Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен бекітілген жобалау құжаттамасына сәйкес пайдалана алады.

Бұл ретте жер учаскесінің нысаналы мақсаты немесе сервитут, аумақты аймақтарға бөлу, қызыл сызықтар мен құрылыс салуды реттеу сызықтары, құрылыс салуды ұйымдастыру қағидалары және құрылыс пен пайдалану саласындағы рұқсат беру рәсімдерінен өту тәртібі сақталуы тиіс.

Сондай-ақ Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа әскерлер мен әскери құралымдардың арсеналдары, базалары және қоймалары жанындағы тыйым салынған аймақ пен тыйым салынған аудан аумағында белгіленген тыйымдар сақталуы қажет.

Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі жөніндегі шешімдерді талқылауға жеке және заңды тұлғалардың қатысуы

Қазақстан Республикасының жеке және заңды тұлғалары заңнамаға сәйкес қолжетімділігі шектелген немесе мемлекеттік құпияларға жататын ақпараттан басқа, өмір сүру және тіршілік әрекеті ортасының жай-күйі, оның болжанатын өзгерістері, жоспарланған сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы толық, уақтылы әрі дұрыс ақпарат алуға құқылы.

Жеке және заңды тұлғаларды олардың тіршілік ортасының жай-күйі, сондай-ақ аумақтарды салу (қайта жоспарлау) ниеттері туралы хабардар етуді аудандардың (қалалардың) жергілікті атқарушы органдары бұқаралық ақпарат құралдары арқылы немесе қоғамдық талқылаулар, экспозициялар және көрмелер өткізу жолымен жүзеге асырады.

Қала құрылысы және сәулет-құрылыс құжаттамасы бекітілгенге дейін жеке және заңды тұлғалар талқылауларға қатысуға, қоғамдық немесе жеке мүдделерге әсер ететін қабылданатын шешімдерді өзгерту туралы ұсыныстар енгізуге құқылы.

Мемлекеттік органдар жобаланатын объектілер, өмір сүру және тіршілік әрекеті ортасының жай-күйі мен онда күтілетін өзгерістер туралы дұрыс емес ақпарат бергенде (немесе қолжетімділігі шектелмеген сұралған ақпаратты беруден бас тартқанда), егер ол мемлекеттік нормативтерге немесе бекітілген қала құрылысы құжаттамасына сәйкес келмесе және қоғамдық не жеке мүдделерге тікелей әсер етсе, жеке және заңды тұлғалар сот органдарына жүгінуге құқылы.

Қала құрылысы, сәулет немесе құрылыс шешімдерін қабылдау кезіндегі талқылауларға жеке және заңды тұлғалардың қатысуы мынадай нысандарда жүзеге асырылуы мүмкін:

1) Тікелей қатысу.

2) Өкілдік арқылы қатысу.

3) Заңнамада тыйым салынбаған өзге нысанда қатысу.

Егер белгілі бір аумақтағы сәулет, қала құрылысы және (немесе) құрылыс қызметі азаматтардың, қоғамдық бірлестіктердің немесе заңды тұлғалардың мүдделеріне әсер етсе, олар мыналарға құқылы:

1) Заңнаманы немесе мемлекеттік нормативтерді бұза отырып жүзеге асырылатын объектілерді орналастыру, жобалау, салу (қайта жаңғырту) немесе пайдалануға беру туралы шешімнің әкімшілік немесе сот тәртібімен күшін жоюды талап етуге.

2) Заңнаманы немесе мемлекеттік нормативтерді бұза отырып жүргізілетін қызметке әкімшілік немесе сот тәртібімен шектеулер енгізуге, оны тоқтата тұруға немесе тоқтатуға.

3) Облыстардың (республикалық маңызы бар қалалардың, астананың), аудандардың (облыстық маңызы бар қалалардың) жергілікті атқарушы органдарының әрекеттеріне, сондай-ақ жобалар сараптамасының қорытындыларына сот тәртібімен шағымдануға.

4) Субъектілердің немесе лауазымды тұлғалардың заңнама не мемлекеттік нормативтерді бұзуы салдарынан азаматтардың денсаулығына және (немесе) мүлкіне келтірілген зиянды өтеу туралы сотқа талап-арыз беруге.

5) Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі саласындағы заңнама мен мемлекеттік нормативтерді бұзудың өзге фактілері бойынша заңнамада белгіленген тәртіппен жүгінуге.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар

1. Қала құрылыстық жобалаудың ғимараттар мен құрылыстарды жобалаудан қандай айырмашылығы бар?
2. Азаматтардың елді мекендердегі қолайлы ортаға құқықтары.
3. Елді мекендерді инфрақұрылым объектілерімен қамтамасыз ету және олардың қолжетімді болуына жағдай жасау.
4. Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі жөніндегі шешімдерді талқылауға жеке және заңды тұлғалардың қатысуы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 16 шілдедегі Заңы (2020 жылғы 2 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістер мен толықтыруларымен).

2. Қазақстан Республикасының Жер кодексі, 2003 жылғы 20 мамыр (2020 жылғы 14 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістер мен толықтыруларымен).

3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім), 1994 жылғы 27 желтоқсан (2020 жылғы 3 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістер мен толықтыруларымен).

4. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім), 1999 жылғы 1 шілде (2020 жылғы 14 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістер мен толықтыруларымен).

5. Груздев В. М. «Қала құрылысының негіздері және елді мекендерді жоспарлау»: оқу құралы / В. М. Груздев; Нижегород мемлекеттік сәулет-құрылыс университеті. — Нижний Новгород: ННГАСУ, 2017. — 105 б., ил. ISBN 978-5-528-00247-7.